

"Evet, en büyük bir ağacın ruh programını, bir nokta gibi en küçük bir çekirdekte derc edip muhafaza eden Zât-ı Hakîm-i Hafîz, vefat edenlerin ruhlarını nasıl muhafaza eder, denilir mi?.." Devamıyla izah eder misiniz?

Bu paragrafta asıl nazar-ı dikkate takdim edilmek istenen nokta, "**Bize göre daha ağır ve büyük işleri, rahatlıkla yapan bir Zât'ın, bu işlerden daha hafif ve basit olan işleri yapabilir mi?**" sualinin yersiz ve manasız olduğudur.

Koca ağacın bütün özelliklerini küçük bir çekirdeğin içine derceden bir kudrete, "**Vefat etmiş bir insanın ruhunu nasıl muhafaza edebilir?**" diye endişe etmek veya şüpheye düşmek akıl dışıdır.

Dünyayı sapan taşı gibi döndüren bir kudrete, bu dünyayı bozup dağıttıktan sonra, tekrar ikinci defa inşâ edebilir mi, demek de mâkul değildir. Zira Allah, öldükten sonra dirilme hâdisesinin her bahar mevsiminde milyonlarca numûnesini bize gösteriyor. Böyle bir Zât, "**Acaba kıyametten sonra haşri yapabilir mi?**", demek son derece yersizdir.

Yoktan ordu teşkil ettirmiş bir kumandana, "**İstirahat için dağılmış taburu toplayabilir mi?**" demek, mantıkla ve akılla bağdaşmaz. Aynı şekilde insanı yoktan ve hiçten var eden Allah hakkında, "**Bedenler öldükten ve çürüdükten sonra, insana tekrar yeni bir ceset verebilir mi?**" demek de mantık ve akıl ile izah edilemez.

Bitkilerin ruhu ferdî değil, nev'îdir. Meselâ, elma türünün programı, DNA'sı bir nevi onların ruhu gibidir. Yoksa her bir elmanın ya da portakalın insan ve hayvanda olduğu gibi ayrı bir ruhu vardır, denilmiyor.

Yani kanun-u teşekkül, program, DNA gibi fitrî hâsiyetleri Üstadımız **nebatatta küllî bir ruh** olarak değerlendiriyor. Yoksa her bir bitki ruh sahibidir, demiyor.

İfade şu şekilde geçmektedir:

"DÖRDÜNCÜ MENBA: Ruha bir derece müşabih ve ikisi de âlem-i emirden ve iradeden geldiklerinden masdar itibarıyla ruha bir derece muvafık, fakat yalnız vücud-u hissî olmayan nevilerde hükümran olan kavânîne dikkat edilse ve o namuslara bakılsa görünür ki, eğer o kanun-u emrî vücud-u haricî giyseydi, o nevilerin birer ruhu olurdu. Halbuki o kanun daima bâkidir. Daima müstemir,

sabittir. Hiçbir tagayyürat ve inkılâbat, o kanunların vahdetine tesir etmez, bozmaz. Meselâ, bir incir ağacı ölse, dağılsa, onun ruhu hükmünde olan kanun-u teşekkülâtı, zerre gibi bir çekirdeğinde, ölmeyerek bâki kalır."

"İşte, madem en âdi ve zayıf emrî kanunlar dahi böyle beka ile devam ile alâkadardır. Elbette, ruh-u insanî, değil yalnız beka ile belki ebedü'l-âbâd ile alâkadar olmak lâzım gelir."(1)

(1) bk. [Sözler, Yirmi Dokuzuncu Söz, İkinci Maksat.](#)